

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ КОНСТРУЮВАННЯ ДЕТЕКТИВНОГО НАРАТИВУ В ПІЗНЬОМУ РОМАНІ АГАТИ КРІСТІ «НЕМЕЗИДА» (1971)

Василина Р. С.

аспірант кафедри англійської філології та лінгводидактики

Запорізький національний університет

вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0009-0005-7066-2258

romanvasylina888@gmail.com

Ключові слова:

інтертекстуальність, детектив, Ж.Женетт, Агата Крісті, Немезида, Міс Марпл, алюзії.

У статті представлено детальний аналіз інтертекстуальності як фундаментального механізму побудови детективного наративу в пізньому романі Агати Крісті «Немезида» (1971). Незважаючи на те, що детектив взагалі та твори А.Крісті, зокрема, довгий час залишалися на периферії дослідницького інтересу, сьогодні науковці визнають естетичну вартість цього виду літературної творчості та звертають увагу на вивчення окремих аспектів детективного наративу як антиподу модерністській прозі. Одним із аспектів вивчення “mystery fiction” є інтертекстуальний аналіз конкретно-текстових репрезентацій цього виду літературної продукції. Отже, у представленому дослідженні основна увага фокусується на вивченні видів та функцій інтертексту у зазначеному романі А.Крісті.

Ця розвідка базується на засадах підходу «пильного читання», інтертекстуального, контекстуального та стилістичного аналізу, що дозволяє детально розкрити специфіку та функції інтертексту у романі «Немезида» А.Крісті. Основоположною для вивчення міжтекстових зв'язків у романі є концепція «транстекстуальності» Ж. Женетта, яка дозволяє детально описати всі рівні реалізації інтертексту у детективі А.Крісті.

У аналізованому творі міжтекстові зв'язки реалізуються на рівні жанру: сюжет, образи, мотиви, архітектоніка та хронотоп не лише є типовими для детективного наративу, а й представляють поле для творчого новаторства А.Крісті. Заголовок твору – «Немезида» – є розгорнутою метафорою, яка стверджує ідею справедливості та поновлення соціального порядку. Метатекстуальність проявляється у романі у вигляді внутрішньо- та зовнішньо-текстових реляцій. Гіпертекстуальність (апеляція до античного міфу та контексту вікторіанської епохи) та, власне, експліковані посилання на попередні твори (цитати та алюзії) стають органічним доповненням до інтертекстуального малюнка твору. Прямі цитати з класичних текстів, відомих читачеві (Біблія, твори В.Шекспіра, Р.Л.Стівенсона, Т.С.Еліота) відіграють роль «культурних тригерів», які допомагають авторці підкріпити ідею необхідності поновлення справедливості. Ці елементи не лише збагачують фабулу, а й конструюють символіку помсти, правосуддя та двоїстості людської природи та підкріплюють притаманний детективу принцип «чесної гри» із читачем. Окрім окреслення рівнів прояву інтертекстуальності у романі А.Крісті «Немезида», автор статті визначає і функціональне навантаження міжтекстових реляцій, які виконують сюжетно- та характеро- творчу, характеризуючу, емоційну та естетичну функції, апелюючи і до інтелектуальної сфери читача, залученого до процесу розслідування разом із міс Марпл.

INTERTEXTUALITY AS A MEANS OF CONSTRUCTING THE DETECTIVE NARRATIVE IN AGATHA CHRISTIE'S LATE NOVEL "NEMESIS" (1971)

Vasylyna R. S.

Postgraduate Student at the Department of English Philology and Linguodidactics

Zaporizhzhia National University

Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0009-0005-7066-2258

romanvasylyna888@gmail.com

Key words: *intertextuality, mystery novel, Gérard Genette, Agatha Christie, Nemesis, Miss Marple, allusions.*

The article presents a detailed analysis of intertextuality, which is a fundamental mechanism for constructing the detective narrative in Agatha Christie's late novel "Nemesis" (1971). Although mystery novel in general, and Christie's works in particular, long remained on the periphery of scholarly interest, contemporary researchers recognize the aesthetic value of this type of literature and focus on studying specific aspects of the detective novels as an antipode to modernist prose. One such aspect in the study of "mystery fiction" is the intertextual analysis of concrete textual representations of this literary genre. Thus, the given study primarily focuses on the types and functions of intertext in A. Christie's late novel.

This study is grounded in the principles of "close reading," intertextual, contextual, and stylistic analysis, which enable a detailed exploration of the specifics and functions of intertext in A. Christie's novel "Nemesis". The foundational framework for examining intertextual connections in the novel is Gérard Genette's concept of "transtextuality" which allows for a comprehensive description of all levels of intertext realization in Christie's detective fiction.

In Christie's novel, intertextual links are realized at the genre level: plot, characters, motifs, architectonics, and chronotope are not only typical of the detective narrative but also serve as a field for the author's creative innovation. The title of the work – "Nemesis" – functions as an extended metaphor affirming the idea of justice and the restoration of social order. Metatextuality manifests in the text through intra- and extratextual relations. Hypertextuality (allusions to ancient myth and the Victorian era context), along with explicit references to the source texts (quotations and allusions), organically complement the work's intertextual pattern. Direct quotes from classical texts familiar to the reader (the Bible, works by W. Shakespeare, R. L. Stevenson, T. S. Eliot) act as "cultural triggers" that help the author reinforce the idea of the necessity of restoring justice. These elements not only enrich the plot but also construct the symbolism of revenge, justice, and the duality of human nature, as well as underpin the principle of "fair play" with the reader, characteristic of detective prose. In addition to delineating the levels of intertextuality in A. Christie's novel "Nemesis", the article's author identifies the functional load of intertextual links, which perform plot- and character-building, characterizing, emotional, and aesthetic functions, while appealing to the readers' intellectual engagement, as they participate in the investigation alongside Miss Marple.

Постановка проблеми. Творчість А. Крісті вже давно стала класикою детективної літератури і таким-собі «топом» сучасної культури: її твори активно перевидаються [Agatha Christie Special Editions Hardbacks], вони користуються стійким читацьким попитом та постійно опиняються у фокусі зацікавленості кінорежисерів та продюсерів (практично всі тексти мисткині були перенесені на екран). Дама Агата внесена до Книги

рекордів Гіннеса як найуспішніша письменниця-романістка всіх часів, чії твори розійшлися накладом приблизно 2 мільярди примірників. Її книжки за кількістю видань посідають третє місце в загальному рейтингу, поступаючись лише Біблії та творам Шекспіра. Вони перекладені більш ніж на 100 мов світу. Два персонажі її детективних романів, Еркюль Пуаро та міс Марпл, належать до найвідоміших літературних розслідувачів у всій

світовій літературі, а славнозвісна п'єса «Мишоловка», прем'єра якої відбулася у 1952 році, ще й сьогодні регулярно ставиться у театрах [University of Mary Washington].

Незважаючи на таку шалену популярність, творчість А.Крісті на сьогодні поки що є мало вивченою у науковому просторі. Очевидно, що ця ситуація визначається загальним скептичним ставленням науковців до детективу взагалі та до творчості його авторів, зокрема, як до масової літератури низької якості, не вартої наукового осмислення [Goldman, 2011, p. 261]. Тож, детективна література впродовж тривалого часу перебувала на периферії літературознавчих досліджень, її аналізували переважно як репрезентацію маскульту, орієнтовану на розвагу не вельми вибагливого читача. Детективу закидали наявність чітко зафіксованої бінарної опозиції герой/антигерой, жорстку формульність наративу, апеляцію до нижніх рівнів людської психіки, адже детективне читиво викликало у реципієнта химерну насолоду від азарту погоні, двобою, почуття страху, небезпеки, психічної напруги при зіткненні із непізнаним, загрозливим [Knight, 1980, p. 21].

Лише на початку XXI ст. спостерігається активізація ревізійних досліджень детективу, що призвела до більш активного переосмислення його естетичної та культурної цінності. Сучасні дослідники наполягають на необхідності перегляду критики детективної літератури за передбачуваність і формульність та відсутність літературної витонченості, підкреслюючи здатність жанру до інновацій [Putri, Farhandika, 2025], спростовуючи думку про те, що широке використання умовностей в детективі є художньою вадою [Goldman, 2011, p.263]. Вивчаючи детектив на тлі модерністської літератури, К. А. Дарем зазначає, що детективна проза привертала увагу інтелектуалів [Durham, 2003, p. 84], була такою-собі «протиотрутою» ранній модерністській прозі. Як втечу від надмірно інтелектуально перевантаженої авангардної прози на кшталт «Улісса» Д. Джойса, розглядає детектив і Марджорі Ніколсон [Nicolson, 1946, p. 112-13]. На її думку, суб'єктивізм, телеологічна невизначеність, песимістична тональність, схильність до екзальтацій і формальна аморфність модернізму «врівноважувались» логічно структурованою причинно-наслідковою структурою оповіді, залученістю інтелектуальної сфери читача, вмотивованим сюжетом і характерами, а також раціональним порядком, що є притаманним класичному детективному роману.

У історичному огляді критичних студій детективного наративу Гета Пюрйонен стверджує: «Якщо раніше детективний жанр вважався цілковито протилежним літературі високого модернізму, то нині його часто зіставляють із його

колишнім антиподом: говорять, що він демонструє багато зв'язків із дискурсом модерності та займає своє місце в її каноні, структурно й тематично осмислюючи ті самі чи подібні поняття, ідеї, тенденції, упередження й уподобання, що й література модернізму» [Purhonen, 1994, p. 43]. У цьому контексті варто згадати і твердження А.Лайт, що Крісті можна назвати «популярною модерністкою», яка у своїй творчості представляла радикальний погляд на її сучасність та, водночас, підтримувала певні консервативні погляди [Light, 2013, p. 64]. Отже, детективи Дами Агати є оригінальним мистецьким феноменом, вартим наукової уваги.

Перегляд ставлення до детективу призвів до розширення спектру тем наукового пошуку, до числа яких відноситься і інтертекстуальність детективного наративу. Очевидно, що власне жанр детективу є вельми чутливим до інтертекстуальності, адже від самого початку будується на ustalених сюжетних кліше та стереотипних персонажах. Водночас варто наголосити, що цей аспект детективного наративу поки що є недостатньо дослідженим, адже поодинокі роботи Л. Гопкінс [Hopkins, 2016], Дж. Блумсфілда [Bloomfield, 2018], Т. Даббаг [Dabbagh, 2019], Т. Тернопол [Ternopol, 2020] та ін. фокусуються лише на окремих аллюзіях у детективі взагалі та конкретних творах А. Крісті, зокрема. Тоді як цілісного наукового дослідження проблеми інтертексту у класичних творах А.Крісті на сьогодні поки що не існує. Втім, думається, що без вивчення цієї дослідницької лакуни неможливо створити цілісне уявлення про міжтекстові зв'язки та загальну естетичну вартість класичної “mystery fiction”.

Мета і завдання статті. Мета представленої розвідки полягає у вивченні інтертексту, його видів та функцій у пізньому романі А. Крісті «Немезида» (1971). Цей твір, який був написаний наприкінці мистецького шляху письменниці, є своєрідним підсумком її творчості та репрезентує нові грані мистецького таланту майстрині слова. Як стверджують сучасники, «Вона є справжнім феноменом! У віці 81 року вона створила класичний детектив, який за інтригою та майстерністю розв'язки не поступається її найкращим творам» (обкладинка видання [Christie, 1974]).

Попри схвальні відгуки, роман «Немезида» (1971), який вважається одним із найкращих у творчій кар'єрі Дами Агати [Wilson, 2007], все ще залишається недооціненим в академічному дискурсі, здебільшого згадуючись у загальних оглядах канону [Bold, 2010; Maida, 1982] або в окремих розвідках, що фокусуються на еволюції образу Міс Марпл [Jung, 2023], апробації новітніх підходів (феміністичні студії та квір-студії [Benthall, 2016; Rowland, 2001], екокрітика [Walton,

2018; Ryan, 2019]), тощо залишаючи поза увагою багатий інтертекстуальний шар цього роману.

Отже, завданнями цієї розвідки є вивчення типів інтертексту у пізньому романі А. Крісті «Немезида» та виявлення їхньої функції у побудові детективного нарративу.

Об'єктом дослідження є роман Агати Крісті «Немезида» (1971), який знаменує завершальний етап творчості письменниці.

Предметом вивчення постають інтертекстуальні стратегії конструювання детективної інтриги у зазначеному романі.

Методологія дослідження ґрунтується на засадах інтертекстуального аналізу, який націлений на виявлення різних форм міжтекстових взаємодій та визначення їхніх функцій у структуруванні детективного тексту. Метод «пильного читання» застосовується для детального аналізу ключових епізодів оригінального тексту, виокремлення провідних мотивів, а контекстуальний аналіз передбачає опору на культурно-історичний контекст для формування уявлення про етико-естетичне значення твору. Стилiстичний аналіз тексту роману націлений на ідентифікацію мовних маркерів інтертексту.

Виклад основного матеріалу. Інтертекстуальність є одним з найбільш часто вживаних термінів у сучасній гуманітаристиці, і хоча може виникнути враження, що він є зрозумілим і представляє визначений набір критично важливих процедур для інтерпретації, насправді ж це не відповідає дійсності [Allen, 2000, p.2]. Термін визначається настільки по-різному, що часто він схожий на такі поняття, як «уява», «історія» або «постмодернізм». Незважаючи на те, що інтертекстуальність – одна з центральних ідей сучасної літературної теорії, тим не менш, вона оригінально трактується представниками різних філологічних шкіл, виходячи із їхніх методологічних установок.

Одним із продуктивних підходів до вивчення інтертексту є концепція Ж. Женетта, яка дозволяє розглянути міжтекстові зв'язки у всій складності їхньої взаємодії. Науковець запропонував термін «транстекстуальність» для охоплення всіх проявів аналізованого явища, визначивши п'ять більш специфічних категорій, які включають: (1) інтертекстуальність, (2) паратекстуальність, (3) метатекстуальність, (4) архітекстуальність, і (5) гіпертекстуальність [Genette, 1997]. Саме ця класифікація і є основоположною у представленому дослідженні.

Отже, роман «Немезида» присвячений опису чергового успішного розслідування відомої міс Марпл. Ця літня жінка, яка представляє класичний образ непрофесійного розслідувача, береться до розплутування таємниці з минулого на запит свого знайомого – містера Рейфаєла. Він пропо-

нує міс Марпл значну суму грошей за розслідування складної загадки, про яку жінці не надається жодної інформації. Тому на початку твору письменниця презентує детальний опис процесу пошуку бодай найменшої зачіпки щодо власне того, який саме злочин має розгадати старенька. Цей прийом виступає таким-собі ретардаційним засобом і надовго відкладає знайомство читача зі злочинцем та його деталями.

Розгляд інтертекстуальності цього твору варто розпочати з архітекстуального рівня. Жанрова природа роману визначається переважаннями авторки – відомої майстрині детективу. Обираючи сюжетну схему (злочин – розслідування – виявлення та покарання винних) та образну систему (злочинець – жертва – розслідувач) класичного детективу, А. Крісті вдається і до певних інновацій. Зокрема, вона грає із читачем, відтермінуючи оповідь про вбивство та постійно нагнітаючи атмосферу невизначеності. Справа у тім, що, як у багатьох класичних детективах, міс Марпл отримала «завдання» у листі, який надходить ніби з потойбічного світу, адже на момент початку оповіді містер Рейфаєл був вже мертвий. Епістолярні включення, які часто використовуються у творах А. Крісті урізноманітнюють жанрову природу і цього роману, виступають потужним способом інтелектуальної гри з читачем та створення емоційно напруженого нарративу. У листах представлено певні натяки на завдання, втім, містер Рейфаєл не розкриває деталей, покладаючись на гострий розум міс Марпл, яка має розпочати розслідування, не розуміючи, що саме має шукати.

Схема класичного детективу у аналізованому творі репрезентується у таких сюжетних елементах, як-от: ознайомлення зі злочинцем (хоча тут воно є значно відкладеним у часі), розслідування та поновлення справедливості. Обов'язковим моментом є драматична розв'язка, у якій розслідувач розставляє усі крапки над «і» та демонструє власну інтелектуальну силу. Саме цієї схеми і дотримується А.Крісті, при цьому вдаючись до урізноманітнення як мотиву злочину («вбивче кохання»), так і способу розслідування (вирішення задачі з багатьма невідомими і «робота» зі злочинами у двох часових вимірах).

Інша риса, яка пов'яже цей твір із традицією класичного детективу, – це хронотоп. У романі «Немезида» змальовано так звану «*Mayhem Parva*» (умовний термін для позначення «ідилічного провінційного англійського села, де відбувається вбивство» [The Oxford Companion, 1999, p. 282]). Саме на тлі пейзажів англійської провінції з її маєтками та розкішними садами відбувається розслідування жахливого вбивства молодих дівчат. Замовник послуг міс Марпл організовує її поїздку, деталі якої розкриваються у листі від

туристичного бюро: *“Obeying instructions given us by the late Mr. Rafiel, we send you particulars of our Tour No. 37 of the Famous Houses and Gardens of Great Britain which starts from London on Thursday next – the seventeenth.* [Christie, 1974, p.42]. Саме у цьому турі розслідувачка зустрічає необхідних для вирішення інтелектуального пазлу людей. Сільські краєвиди із деталізованими описами садів допомагають розкрити ліричний бік особистості міс Марпл, створюють благодатне тло для концентрації на розслідуванні та контрастують із жахливими місцевими таїнами.

Хоча у тексті присутні і пригадування про події у Вест-Індії, водночас розслідування відбувається «тут і зараз», що допомагає читачеві заглибитися у історію, відчутти себе учасником зображуваних перипетій. При цьому точний час дії є не визначеним, хронос детективу окреслений лише побіжно: міс Марпл поступово пригадує свої попередні зустрічі із учасниками поточних колізій: *“Miss Marple laid down her paper, glancing idly through the crossword while she puzzled to remember why the name Rafiel was familiar to her. “It will come to me,” said Miss Marple, knowing from long experience the way old people’s memories worked. “It’ll come to me, I have no doubt.”* [Christie, 1974, p.9], *“Poor Major – now what was his name? She’d forgotten that now. Mr. Rafiel and his secretary, Mrs. – Mrs. Walters, yes, Esther Walters, and his masseur-attendant, Jackson. It all came back.”* [Christie, 1974, p. 10]. Крім того, вона вимірює орієнтовні проміжки часу розслідування (*“It was some three or four days later that a communication arrived by the second post”* [Christie, 1974, p.41]). Оригінальним художнім рішенням авторки є те, що тут відбувається розслідування вбивства не лише з минулого, а й у теперішньому часі, що надає творчій нарації глибини та допомагає письменниці створити більш складну інтригу, розгортаючи взаємопов’язані злочини у двох часових шарах, створюючи додаткові міжтекстові зв’язки власне всередині одного твору.

Варто відзначити, що хоча часовий вимір роману залишається чітко не визначеним, втім, у ньому звучить певна туга за Вікторіанською епохою. Міс Марпл, яку вважають синонімом «вікторіанських цінностей» [Makinen, 2006, p.56], постійно звертає увагу на вікторіанські риси інтер’єру (*“There were also some rather cumbrous Victorian settees and cabinets”* [Christie, 1974, p. 65], *“There were ... Victorian portraits without any particular merit”* [Christie, 1974, p. 67]), саду (*“It had had the elements of an ordinary Victorian garden”* [Christie, 1974, 70]), церковної споруди (*“It had felt the hand of a Victorian restorer, and had bright Victorian glass in the windows. One or two brasses and some tablets on the walls was all that was left of the past”* [Christie, 1974, p.77]). Крім

того, вона дотримується вікторіанської поведінки: *“This half-mourning touch went with miss Marple’s early Victorian ideas of tactfulness in face of tragedy”* [Christie, 1974, p.116] тощо.

Крім того, у тексті згадується і вікторіанська традиція надання дітям «чеснотних» або змістовних імен, що позначали моральні якості чи релігійні ідеали (Faith, Hope, Charity, Patience тощо), походили від абстрактних понять і мали сигналізувати чесноти, яких батьки бажали дитині, тож ім’я виконувало й символічну, виховну функцію [The Allure of Victorian Names, 2025]. Ім’я головної жертви у романі «Немезида» – “Verity” – належить саме до такого типу: воно походить від латинського “*veritas*” («truth»), тобто «істина, правдивість» [Verity Name Meaning, 2024]. Таким чином, А. Крісті використовує традицію змістовних вікторіанських імен як прийом характеристики: ім’я героїні, значення якого пояснюється безпосередньо у тексті, одразу «вмонтовує» в сюжет мотив істини та пошуку правди. Образ Веріті, винесений за рамки основного нарративу, перетворюється на втілення ідеї поновлення справедливості та відтіняє рішучість «немезиди» (міс Марпл) вирішити поставлене складне завдання: знайти та покарати винних.

Важливо, що на рівні жанру не лише впроваджується референція до класичних детективів, а й конструється автоінтертекстуальність. Зокрема, А. Крісті експлікує зв’язок цього роману із своїм попереднім текстом «Карибська таємниця» (1964), у якому міс Марпл знайомиться із головним персонажем – містером Рейфаслем. Нагадаємо, що А. Крісті часто вдається до посилань на свої тексти, зокрема, і за рахунок використання перехідних персонажів (не лише ключових, таких як міс Марпл та Еркюль Пуаро, але й другорядних, як-от містер Рейфаел, Гастігс та ін.). Водночас використання теми «вбивчої любові» перекидає міжтекстовий зв’язок як до інших детективів Крісті (зокрема, до роману «П’ятеро поросят» (1942)), так і до її псевдонімних творів (наприклад, «Тягар» (1956)).

До числа конвенцій детективного жанру відноситься обмежене коло персонажів: свідками подій у цьому романі є нечисленні туристи, які мандрують провінційними місцинами. Перелік дійових осіб, поданий окремим списком [Christie, 1974, p.44], надає творчій реалістичності та справляє враження документально-точної оповіді. При цьому авторка приділяє увагу лише окремим героям, які безпосередньо причетні до зображуваних подій, тоді як інші залишаються таким-соби персонажним фоном.

Гіпертекстуальність роману реалізується не лише через звернення до класичної моделі детективу та її часткового «переписування», чи пра-

вильніше сказати «дописування», коментування, а й через посилання на міфологічний гіпотекст про Немезиду – богиню відплати, що слугує основою для реалізації теми справедливості в цьому детективі. Крім того, у романі присутні і гіпертекстуальні коментарі про вікторіанство: вище у статті вже згадувалося про хромотопні референції, до яких плавно примикають фінальні одкровення героїв про «темні секрети» (згвалтування, самогубство), що відображають подвійні моральні стандарти вікторіанців, прихований потяг до сенсаційної тематики.

Важливим елементом інтертекстуального малюнка аналізованого твору є паратекстуальність. Особливого значення набуває тут інтертекстуальний заголовок – «Немезида», який перетворюється на розгорнуту метафору, скеровуючи читацькі очікування та визначаючи основну мету історії – поновлення справедливості. Образ міс Марпл асоціюється із цією давньогрецькою богинею відплати та покровителькою суспільного порядку [Nemesis, 2024]. Хоча фізично стара діва є слабкою, втім, її інтелектуальна міць, яка базується на вмінні уважного спостереження за оточуючими, використанні інтуїції та багатому життєвому досвіді, допомагає їй виправити жахливу несправедливість і виправдати невинно засуджену людину.

Посилання на біблійні та літературні тексти, які за Ж. Женеттом визначаються як власне «інтертекст», представлені у романі «Немезида» як цитатами, так і алюзіями. При цьому цитати подаються переважно без пояснення їхнього джерела, очевидно, що авторка розраховує на обізнаність читача із ними. До числа цитованих текстів належить Біблія. Зокрема, на початку розслідування А. Крісті апелює до авторитету Святого письма: *“Let Justice roll down like waters/ And righteousness like an everlasting stream”* [Christie, 1974, p. 24], скеровуючи читацькі очікування та презентуючи головні інтенції детективної оповіді. Прикметно, що пряма відсилка до Біблії є своєрідною рамою: її вживає містер Рейфаєл у своєму листі до міс Марпл вже на перших сторінках тексту, її ж цитує розслідувачка у розмові із невинно засудженим Майклом Рейфаєлем наприкінці твору [Christie, 1974, p.189]. Ця божественна істина дозволяє А.Крісті затвердити верховенство справедливості та фіналізувати роль міс Марпл як поновлювачки правди і порядку.

Уривок із твору Г. У. Лонгфелло «Оповідання придорожного готелю» цитується у момент, коли міс Марпл рефлексує про зустріч із містером Рейфаєлем у минулому, яка здавалася лише побіжною, але насправді стала визначальною для реалізації правосуддя: *“Ships that pass in the night, and speak each other in passing;/Only a signal shown, and a*

distant voice in the darkness” (p.15). Цитата із твору Т. С. Еліота *“The moment of the rose and the moment of the yew-tree / Are of equal duration”* [Christie, 1974, p.54] підсилює трагічність моменту роздумів над сенсом життя та смерті.

Алюзії використовуються письменницею з метою створення ємних характеристик персонажів. Водночас авторка наводить їх з різним ступенем експлікованості. Якщо міс Марпл порівнює Клотильду Бредбері-Скот із Клітемнестрою, а її сестру – із Офелією, то тут розрахунок ведеться на те, що у читача є достатньо фонових знань, щоб декодувати провідні риси персонажів. Тож алюзивні відсилки виступають потужним засобом характеристизації діючих осіб: Клотильда, як Клітемнестра, є сильною, але морально небезпечною жінкою, яка привласнює собі право судити і карати. Тоді як асоціація Антеї із Офелією натякає на те, що ця дівчина є емоційно вразливою та ментально нестабільною, залежною від жорстокої сестри, яку вона смертельно боїться. Водночас такі прозорі натяки на сутнісні характеристики персонажів виступають засобом дотримання принципу «чесної гри» (*“fair play”*), ключового етичного і структурного принципу детективного жанру (більш детально про це див. [Symons, 1962]).

У романі присутні і алюзії на твір Р. Л. Стівенсона «Химерна пригода з доктором Джекілом та містером Гайдом». Зокрема, розмірковуючи над тим, хто міг бути вбивцею, архідиякон Брабазон говорить про можливе роздвоєння особистості Майкла Рейфаєла: *“Jekyll and Hyde are real, you know. They were not Stevenson’s invention as such.... He wasn’t sane when he struck those blows. Mr Hyde, let us say, had taken over”* [Christie, 1974, p. 147-148]. Очевидно, що тут А. Крісті веде гру із читачем, підкидуючи йому хибні підказки, використовуючи традиційний для детективу прийом під назвою «червоний оселедець»¹. У підсумку виявляється, що Майкл Рейфаєл не був убивцею і не страждав від роздвоєння особистості.

У той же час у випадку неочевидних паралелей авторка вдається до прямих пояснень. Зокрема, асоціація прізвища містера Рейфаєла із художником Рафаелем Санті експлікується у наступному епізоді: *“Italian sort of name – like a picture. Someone who paints pictures – Raffle, that’s it”* [Christie, 1974, p.74-75]. Це пояснює певну містичність, аристократичність образів батька та сина Рейфаєлів. А крім того, ця алюзія підкреслює

¹ «Червоний оселедець» – хибний слід: персонаж, деталь або «доказ», який здається важливим і підозрілим, але насправді лише відволікає читача й слідство від справжнього розв’язання загадки. У ширшому сенсі це й риторичний прийом або логічна хиба, коли увагу навмисно переводять на другорядне, аби приховати істинну причину чи винуватця подій [The Oxford Companion, 1999, p.377-378].

мистецький хист замовника розслідування, який вдало зрежисерував усе розслідування: не лише міс Марпл, а й всі інші ключові особи опиняються у потрібному місці і у потрібний час саме завдяки його точному розрахунку та тонкому задуму.

Окрім того, письменниця скеровує очікування читача щодо інших основних персонажів – трьох сестер, до маєтку яких запрошено міс Марпл. Акцентуючи увагу на безрадністі їхнього існування у провінційному помісті, письменниця поглиблює таємничість та містичність цих образів завдяки алюзіям на драму Шекспіра «Макбет». Варто відзначити, що паралель між образами трьох сестер та трьох відьом конкретизується через пряму референцію (*“The Three sisters. The Three sisters of Macbeth”* [Christie, 1974, p.69]), що підкреслює зловісну атмосферу помешкання цих жінок та натякає на наявність страшної таємниці. Крім того, А. Крісті вдається до розширеної алюзії, вводячи пряме посилання на театральну постановку: *“Miss Marple remembered saying to her nephew, who was standing her this Shakespearean treat, ‘You know, Raymond, my dear, if I were ever producing this splendid play I would make the three witches quite different. I would have them three ordinary, normal old women. Old Scottish women. They wouldn’t dance or caper. They would look at each other rather slyly and you would feel a sort of menace just behind the ordinariness of them.’”* [Christie, 1974, p.69]. Таким чином, авторка ще раз підкреслює неординарність мислення міс Марпл та її гострий ум. Ця жіночка розуміється на багатьох речах, включаючи і театральне мистецтво. При цьому, виникає реалістичний образ такої-собі старої, яка впевнена у тому, що знає, як краще все влаштувати.

У контексті роману Агати Крісті «Немезида» метатекстуальність проявляється через посмертні листи Джейсона Рейфаєла, які діють як метатекстуальний коментар, спрямовуючи Міс Марпл (і читача) до розкриття таємниць минулого та певною мірою «підсвічуючи» штучність детективної структури та роль автора як маніпулятора жанровими конвенціями. Крім того, метатекстуальність проявляється і у зовнішніх референціях на твір, зокрема, численних відгуків про роман у відомих виданнях. Автори рецензій відзначають «вігядливість інтриги», «свіжість задуму», «розслаблюючий ефект від читання твору», «майстерність письма» А.Крісті [Nemesis], називаючи її «Пікассо детективної історії» (обкладинка [Christie, 1974]).

Висновки. Отже, творчість А.Крісті представляє цікавий естетичний та культурний феномен, інтерес до якого не згасає і сьогодні: численні постановки та відеоадаптації на сьогодні вже сформували своєрідний універсум А.Крісті, який має позачасові параметри та свідчить про мистець-

кий талант майстрині слова. Наукове осмислення творчості письменниці розпочинається наприкінці ХХ століття, коли у дослідженнях поступово переходять від емоційно-апологетичного до об’єктивно-аналітичного сприйняття детективів Дами Агати. Одним із перспективних напрямів вивчення є інтертекстуальність творчості письменниці, що має базуватися на детальному вивченні конкретних творів, кожний із яких презентує цікаве поєднання міжтекстових зв’язків.

Інтертекстуальність у пізньому романі А.Крісті «Немезида» реалізується на різних рівнях тексту. Жанрова природа роману заснована на конвенціях класичного детективу (сюжетна схема, система образів персонажів, хронотоп) та водночас несе на собі відбиток і автоінтертекстуальності (наскрізні персонажі, зокрема, міс Марпл, повторювані мотиви, апеляція до власних попередніх творів). Майстерність А. Крісті проявляється у насиченні традиційного нарративу новаторськими елементами (відкладене повідомлення про злочин, замовник розслідування «з того світу», паралельне розслідування вбивств у різних часових пластах та впровадження мотиву «вбивчого кохання»).

Заголовок як важливий паратекстуальний елемент допомагає зв’язати всі епізоди роману у цілісний, зв’язний нарратив, побудований навколо єдиного морально-етичного центру – встановлення справедливості та відновлення суспільного балансу. Назва твору перетворюється на розгорнуту метафору, яка, у той же час засвідчує і гіпертекстове посилання на міфологію, що надає творові містичності та закладає очікування щодо фіналу твору.

Власне інтертекстуальні включення – цитати та алюзії – виступають важливим засобом характеристики та характеротворення: реалізуючись у тексті з різним ступенем експліцитності, вони апелюють до фонових знань читачів та підкріплюють основні ідеї твору шляхом апеляції до відомих авторитетів зі світу літератури і мистецтва. Авторка використовує відсилки до різних текстів для посилення ефекту чесної гри (*“fair play”*), характерної для детективу, оскільки підказки ховаються в літературних референціях, стимулюючи читача до активного інтерпретаційного процесу.

Аналіз метатекстуального рівня виявляє стійку внутрішню зв’язність тексту та позитивний зовнішній резонанс твору, який сприймається як квінтесенція всієї творчості А. Крісті.

Таким чином, інтертекстуальні включення відіграють у творі сюжетно- та характеро-формуєчу, характеризуючу, емоційну та естетичну функції, водночас, апелюючи і до інтелектуальних здібностей читача, який є співучасником розслідування.

Наостанок варто відзначити, що творчість А.Крісті представляє невичерпне джерело для інтертекстуальних студій як у контексті вивчення окремих детективів, так і у плані глобального осмислення системи міжтекстових зв'язків у творчості визнаної майстрині детективної прози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Agatha Christie Special Editions Hardbacks. Beautiful Books. URL: <https://beautifulbooks.info/illustratedbibliographies/illustrators-and-authors/agatha-christie-special-editions-hardbacks/#2025> (дата звернення: 22.12.2025).
2. Allen G. Intertextuality. London: Routledge, 2000. 238 p.
3. Bernthal J.C. Queering Agatha Christie. Revisiting the Golden Age of Detective Fiction. London: Palgrave Macmillan, 2016. 311 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-33533-9>
4. Bloomfield J. 'Three Ordinary, Normal Old Women': Agatha Christie's Uses of Shakespeare. *Shakespeare*. 2018. 16(1). P.1-17. <https://doi.org/10.1080/17450918.2018.1553891>
5. Bold C. Agatha Christie: Queen of Crime. *A Companion to Crime Fiction*/ Ed. by Charles J. Rzepka, Lee Horsley. Wiley-Blackwell, 2010. P. 398–408. <https://doi.org/10.1002/9781444317916>
6. Christie Agatha. Nemesis. London and Glasgow: Fontana/ Collins, 1974. 192 p.
7. Dabbagh T. Intertextuality in Tragedy and Crime Fiction in Shakespeare's Othello, Webster's The Duchess of Malfi, Christie's Curtain and Sleeping Murder. *Al-Adab Journal*. March 2019. URL : https://www.researchgate.net/publication/333773810_Intertextuality_in_Tragedy_and_Crime_Fiction_in_Shakespeare's_Othello_Webster's_The_Duchess_of_Malfi_Christie's_Curtain_and_Sleeping_Murder (дата звернення: 1.12.2025).
8. Durham Carolyn A. Modernism and Mystery: The Curious Case of the Lost Generation. *Twentieth Century Literature*. 2003. Vol. 49, No. 1: American Writers and France. P. 82-102. <https://doi.org/10.2307/3176009>
9. Genette Gérard. Palimpsests: Literature in the Second Degree/ Translated by Channa Newman and Claude Doubinsky. Lincoln NE and London: University of Nebraska Press, 1997. 490 p.
10. Goldman Alan H. The Appeal of the Mystery Author(s). *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 2011. Vol. 69, No. 3. P. 261-272. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6245.2011.01470.x>
11. Hopkins L. Shakespearean Allusion in Crime Fiction. DCI Shakespeare. London: Palgrave Macmillan, 2016. 211 p. https://doi.org/10.1057/978-1-137-53875-8_5
12. Jung S. Ruthlessness in Agatha Christie's *Nemesis*. *Orbis Litterarum*. 2023. 78(5). P. 456-470. <https://doi.org/10.1111/oli.70027>
13. Knight Stephen. Form and Ideology in Detective Fiction. Bloomington: Indiana University Press, 1980. 107 p.
14. Light A. Forever England: Femininity, Literature and Conservatism between the Wars. Abingdon: Routledge, 2013. 312 p. <https://doi.org/10.4324/9780203713518>
15. Maida P. D., Spornick N. Murder She Wrote: A Study of Agatha Christie's Detective Fiction. Popular Press, 1982. 206 p.
16. Makinen Merja. Agatha Christie Investigating Femininity. New York: Palgrave Macmillan, 2006. 218 p. <https://doi.org/10.1057/9780230598270>.
17. Nemesis. Agatha Christie. Wiki : Fandom. URL: <https://agathachristie.fandom.com/wiki/Nemesis> (дата звернення: 22.12.2025).
18. Nemesis: Greek Goddess of Retribution & Balance. *Theo Project*. 2024. URL : <https://www.theoi.com/Daimon/Nemesis.html> (дата звернення: 28.12.2025).
19. Nicolson Marjorie. The Professor and the Detective. *The Art of the Mystery Story: A Collection of Critical Essays*/ Ed.by Howard Haycraft. New York: Simon, 1946. P. 110-127.
20. Putri B. J. A., Farhandika I. Conventions and Inventions of the Detective Story Formula in Jonathan Stroud's the Screaming Staircase. *Saksama: Jurnal Sastra*. 2025. Vol. 4. No. 1. URL: <https://doi.org/10.15575/sksm.v4i1.47348>
21. Pyrhönen Heta. Murder from an Academic Angle: An Introduction to the Study of the Detective Narrative. Columbia: Camden House, 1994. 134 p.
22. Rowland Susan. From Agatha Christie to Ruth Rendell: British Women Writers in Detective and Crime Writing. New York: Palgrave, 2001. 233 p. <https://doi.org/10.1057/9780230598782>
23. Ryan John. 6 Ecocriticism. *The Year's Work in Critical and Cultural Theory*. 2019. 27. P. 100-122. <https://doi.org/10.1093/ywct/mbz006>
24. Symons J. Fair Play and the Revolt Against It. *The Detective Story in Britain*. Liverpool: University Press, 1962. P. 22–28. <https://doi.org/10.2307/jj.3079009.7>
25. Ternopol Tatiana V. The Intertextual Use of Greek Mythology in Agatha Christie's Detective Fiction. *English Studies at NBU*. 2020. Issue 2. P. 321-331. <https://doi.org/10.33919/esnbu.20.2.8>
26. The Allure of Victorian Names: A Journey Through Time. 2025. URL : <https://www.oreateai.com/blog/the-allure-of-victorian->

- names-a-journey-through-time/b52ff452d-74c233c49f2aaa4dea4d12d (дата звернення: 30.11.2025).
27. The Oxford Companion to Crime and Mystery Writing/ Ed. By Rosemary Herbert, Catherine Aird, John M.Reilly. New York, Oxford: Oxford University Press, 1999. 560 p.
  28. University of Mary Washington. Agatha Christie. Great Lives Lecture Series. URL : <https://www.umw.edu/greatlives/lecture/agatha-christie/>(дата звернення: 20.01.2026).
  29. Verity Name Meaning, Origin, History, And Popularity. A Vintage-Sounding, Virtuous Name for a Girl. 2024. URL : <https://www.momjunction.com/baby-names/verity/> (дата звернення: 03.12.2025).
  30. Walton Jo Lindsay & Walton Samantha. Introduction to Green Letters: Crime Fiction and Ecology. *Green Letters*. 2018. 22:1. P. 2-6. <https://doi.org/10.1080/14688417.2018.1484628>
  31. Wilson A.N. Agatha Christie, the Mistress of all Mysteries. *The Telegraph*. 2007. 27 August. URL : <https://www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3642276/Agatha-Christie-the-mistress-of-all-mysteries.html> (дата звернення: 21.12.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 13.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.04.2026